

Skibiński, Franciszek

Ś. p. Antoni Karbowski

Przegląd Historyczny 22, 268-270

1919-1920

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

z tegoż archiwum p. t. *„Monumenta historica dioc. Wladislaviensis“* (Włocławek 1881 — 1910) i *„Documenta historica Seminarii Wladislaviensis“* (Warszawa 1897). W badaniach historycznych swoich przedstawia przede wszystkim historję swej djecezji, uwzględniając przytym szeroko dzieje szkolnictwa, tak że należy on u nas do najwybitniejszych w tym kierunku badaczy. Szkolnictwu polskiemu poświęcone są prace liczne, jak: *„Szkoła Katedralna włocławska“* (Włocławek 1900), *„Seminarium włocławskie“* (ib. 1904), *„Szkoła OO. Bernardynów w Warcie“* (ib. 1910), *„Szkoła OO. Reformatorów w Włocławku“* (ib. 1911), *„Szkoly OO. Pijarów w Radziejowie i Włocławku“* (ib. 1911). Do dziejów biskupstwa i kościoła włocławskiego odnoszą się prace jak *„Organy, śpiew i muzyka w kościele katedralnym włocławskim“* (ib. 1902), *„Biskupi sufragani włocławscy“* (ib. 1904), *„Wikariusze kościoła katedralnego włocławskiego“* (ib. 1912) i wiele innych drobniejszych bardzo cennych przyczynków. Rozsiane są one w Encyklopedji kościelnej ks. M. Nowodworskiego, gdzie stanowią szereg bardzo obszernych, zawsze źródłowych, mających charakter monograficzny, opracowań, będących dla każdego zajmującego się dziejami kościoła polskiego źródłem pierwszorzędnym wskazówek, a niejednokrotnie prawie jedynych w literaturze naszej opracowań. Ważność i pożytek tej encyklopedji dla historyka polskiego polega w przeważnej mierze na cennych artykułach pióra ś. p. St. Chodyńskiego. Szeroko uwzględniał cały znany materiał źródłowy jak i literaturę, uzupełniał rzecz nieznanymi nikomu materiałami archiwum kapitulnego włocławskiego. Muzyce kościelnej w Polsce poświęcił prócz wspomnianego dzieła szereg artykułów w *„Śpiewie kościelnym“* w latach 1896, 1897 i 1898, medycynie dawnej prócz pracy p. t. *„Zbiór wiadomości dziejów medycyny dotyczących“* (Włocławek 1912) artykuł o *„Medykach kapituły włocławskiej“*, drukowany w Kwartalniku teologicznym (t. I), gdzie pomieścił szereg cennych prac, jak o *„Królewskich nominacjach biskupów“*, *„Dawny kościół katedralny i kościół ś. Stanisława w Włocławku“*, *„Notariusze kapituły włocławskiej“*, *„Kronika PP. Bernardynek warszawskich“*, *„Przydatek do dziejów drukarni jasnogórskiej“* i wiele innych. Inne liczne prace rozsiął po Przemgładzie Katolickim, w Rubrycelach djecezji włocławskiej, Słowniku geograficznym, Kronice djecezji kujawsko-kaliskiej, Monografiach ilustrowanych kościołów, wreszcie w Ateneum kapłańskim, gdzie wydrukował cenną pracę p. t. *„Kościół ś. Stanisława i hospitium w Rzymie“* (1909 t. II).

Trwałą pamiątką benedyktyńskiej pracy ś. p. X. St. Chodyńskiego pozostanie prócz szeregu wymienionych prac owoc dzieła całego jego życia, uporządkowane archiwum kapitulne włocławskie, z którego, dzięki pomocy ś. p. X. St. Chodyńskiego tytuł uczonych naszych korzystało.
St. Kętrzyński.

Ś. p. ANTONI KARBOWIAK urodził się 10 stycznia 1856 r. w Dąbrowie, w pow. krotoszyńskim, w Wielkopolsce. Uczył się początkowo w miejscowej szkółce, następnie w Krotoszynie i w Śremie. Ulegając życzeniom rodziców, w szczególności zaś matki, po otrzymaniu świadectwa dojrzałości wyjechał na studia teologiczne do Würzburga, ale nie czując powołania do stanu duchownego zaraz po śmierci matki, zmieniając zamiary, przerzucił się do Krakowa na wydział filozoficzny i tu walcząc z niedostatkiem a chorobą, uzyskał stopień d-ra filozofji na podstawie rozprawy: *„Bursa Jeruzalem“* w r. 1886. W r. 1891 po zdaniu egzaminu państwowego objął posadę nauczyciela w Wadowicach, potem w r. 1893 przeniósł się do Wyższej Szkoły Przemysłowej w Krakowie, w której do ostatnich chwil pozostawał. W r. 1905 mianowany został docentem pedagogiki, i historii pedagogiki na Uniwersytecie Jagiellońskim, w r. 1919 doczekał się nominacji na nadzwyczajnego profesora. Nie długo jednak cieszył się tym zaszczytnym stanowiskiem, bo 27 lipca 1919 r. zakończył ży-

wot w Makowie, w Małopolsce, pozostawiając w spadku pokoleniom obfity plon pracy naukowej,

Pracę naukową rozpoczął zaraz po otrzymaniu doktoratu, przyczym zwrócił szczególną uwagę na historję wychowania i szkół w Polsce, chociaż obok tego, jak świadczą jego dzieła, chciał się poświęcić w sztuce. (*Stroje uczniów uniwersyteckiego w Jagiellońskiego w XV i XVI w.*, 1886. *Kilka uwag o uwzględnieniu historii sztuki w szkołach średnich*, 1887. *Ilustracje polskie z życia uniwersyteckiego w XVII i XVIII w.*, 1887. *Stroje profesorów i uczniów uniwersytetu Krakowskiego, 1364—1889*, 1890). Zadanie, jakie sobie zakresił — opracowanie szkolnictwa polskiego od najdawniejszych czasów — było zbyt trudne, aby je odrazu można było wykonać, to też przygotowywał się do niego mniejszemi monografjami, opracowując przede wszystkim zewnętrzną stronę (*Mieszkania zakonów krakowskich w XIV do XVI w.* 1887 i niektóre z powyżej wymienionych). Działalność ta przerwana została przez wyjazd do Wadowic, ale i tu pomimo znacznych trudności, znalazł pole do pracy w swym zakresie a porzuciwszy chwilowo myśl pierwotną opracowywał dzieje szkolnictwa narodowego od r. 1740 aż do dni dzisiejszych. Obok „Przeglądu dziejów gimnazjum wadowickiego” 1892, występują tu takie studia, jak „O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Komisji Edukacji narodowej” 1893, (b. cenna i ciekawa, chociaż niewyczerpująca z powodu niewyzyskania *Protokółów posiedzeń Komisji Edukacyjnej i Towarzystwa dla ksiąg elementarnych*). Po powrocie do Krakowa napisał „Listy w sprawie wystawy rzeczy szkolnych polskich we Lwowie od r. 1740—1894”, 1894 i wkrótce z powodu dostępu do źródeł z archiwów powrócił do swego pierwotnego założenia. W r. 1896 ogłosił w R. A. U. pracę p. t. „Szkoly parafjalne w Polsce w XIII i XIV w.”. W następnych latach działalność jego będzie się przeplatać pracami z dziejów nowożytnych, nowoczesnych i średniowiecza. Epokowym jego dziełem będą „Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich 966—1364”, 1898, przyjęte z wielkim uznaniem przez polską krytykę z powodu sumiennosci i skrzętnosci w zebraniu materiału i opracowaniu. Pracuje dalej w wytkniętym kierunku, w r. 1898 ogłasza „Szkoła katedralna krakowska w wiekach średnich”, która jak mówi prof. J. Ptaśnik ¹⁾ jest najlepszą pod względem konstrukcji historycznej z pośród dotychczasowych jego dzieł. Przygotowując się do II tomu „Dziejów” zwrócił ze szczególną miłością uwagę na ziemię chełmińską i kujawską: *Szkoła katedralna włocławska w wiekach średnich*, 1898. *Szkoly djecezji chełmińskiej w wiekach średnich*, 1899. *Materiały do dziejów wychowania i szkół w ziemi chełmińskiej 1808—1814*, 1900, następnie pisał też i rzeczy ogólne ze swego zakresu *Stan badań na polu historii wychowania i szkół w Polsce*, 1901. *Materiały ilustracyjne do dziejów pedagogiki i szkół w Polsce*, 1901. *Wezwanie do badań z zakresu historii wychowania i szkół*, 1901. W r. 1904 ukazał się II tom „Dziejów wychowania i szkół w Polsce w wiek. śred.”, obejmujący lata 1364—1432; najważniejszą stroną dzieła jest rzecz o uniwersytecie krakowskim, zajmuje ona $\frac{3}{4}$ tomu i jest częściowo, dalej rozwinięta w „*Studjach statystycznych z dziejów Uniw. Jagiell. 1433/4—1509/10*”, 1905. Okres, do r. 1913, w którym ukończony będzie III tom „Dziejów” (1433—1510), miał wypełnić szereg prac, gdzie będzie uwzględniona Komisja Edukacyjna (*Konwikt szlachecki z czasów Kom. Ed. Nar.* 1904. *Z działalności Staszycy, jako członka Dyrekcji Eduk. Nar.*, 1904. *Materiały do dziejów Kom. Ed. Nar.*, 1905. *Pierwiastek patriotyczny w pedagogice Kom. Ed. Nar.*, 1906. *Pedagogika Kom. Ed. Nar. w świetle systemów pedagog. XVIII w.*, 1907. *System dydaktyczno-pedagogiczny Kom. Ed. Nar.*, 1905),

¹⁾ Enc. Wychowawcza t. VI, 1904, str. 126.

i jej poszczególni działacze, następnie obiektywne, ale przesiąknięte głębokim patriotyzmem przedstawienie stosunków za kordonami pruskim i rosyjskim *Obecne systemy wychowawcze na ziemi polskiej w trzech zaborach*, 1905. *Rusyfikacja i bojkot szkół w Król. Polskim; Problem wychowania narodowego w dzielnicy pruskiej*, 1913. Obok tych dwu działów występuje trzeci, obejmujący losy polskiej młodzieży i nauki, poza granicami państwa polskiego. Należy tu wymienić prace takie jak *Polska literatura pedag. na obczyźnie 1830—1909*, 1909. *Dzieje edukacyjne Polaków na obczyźnie*, 1910. *Młodzież polska akad. za granicą 1795—1910*, 1910. *L'école Polonaise des Batignolles*, 1910. Pozostałe prace od r. 1913 są podsumowaniem całego doświadczenia i mnóstwa materiałów z zakresu pedagogicznego zebranych, a przedstawienie stosunków Polski na tle zachodnio-europejskim, jakie znajdujemy w ostatnich jego pracach, nadaje pracom tym wartość pierwszorzędną naukową (*Historja nauczania i wychowania w Polsce niepodległej i porozbiorowej z uwzględnieniem zagranicy I. Wieki średnie. II. Odrodzenie i reformacja 1510—1612*, 1918. *Zasady nauczania i wychowania. Wykłady uniwersyteckie*). Obok tych ostatnich prac zasługuje na szczególne wyróżnienie zasadnicze zebranie materiałów, spisu prac i zestawienie bibliografji, którą rozpoczęto drukować w r. 1919 — *Polska bibliografja pedagogiczna do r. 1916*. 4 tomy.

Plon pracy zmarłego prof. dr. Karbowiaka przedstawia się więc bardzo okazale. Pracę tą cechuje zaciętość iście wielkopolska a wytrwałość: plan nakreślony w początkach, konsekwentnie został przeprowadzony w ciągu całego życia, pomimo znacznych trudności z początku materialnych i różnych przeszkód natury osobistej. Prace jego odznaczają się sumiennym zebraniem materiału i całkowitym jego wykorzystaniem.

Franciszek Skibiński.

Ś. p. STANISŁAW KARWOWSKI, 1848 — 1917. W dobie niewoli, w czasach ciężkich dla nauki historii w dwu zwłaszcza dzielnicach rosyjskiej i pruskiej wytworzył się specjalny typ badaczy. Oddani poszukiwaniom naukowym, bez właściwego środowiska i bez możliwości zdobycia odpowiednich stanowisk, pracowali dla siebie i tego szerokiego ogółu czytelniczego, dla którego historia była nie tyle nauką, ile czynnikiem umacniającym i podtrzymującym ducha narodowego. Przystosowywać się musieli do tego audytorjum: badacze samodzielni z wolna stawali się wyłącznie popularyzatorami, znawcy dziejów narodowych powoli przetwarzali się w badaczy swej ściślejszej dzielnicowej ojczyzny.

Jeden z takich zasłużonych, w zaborze pruskim najpracowitszych zeszedł ze świata w ciągu wojny S. Karwowski. Uczeń szkoły niemieckiej pozbawiony możliwości pracy na własnej ziemi i w dobie walki kulturowej usunięty do obcego środowiska, gdzie, jako profesor, miał przebyć do r. 1907, Karwowski przez całe życie wytrwale i gorąco uprawiał historję ojczystą, zajmując się bodaj czy nie wszystkimi okresami i wszystkimi zagadnieniami przeszłości narodowej, ze szczególnym jednak zamiłowaniem traktując dzieje Śląska i Wielkopolski. W ogromnej kilka set numerów liczącej spuściźnie zmarłego (zestawienie prac R. T. P. N. P. 1917, t. 44, 491 — 9) znajdują się prace heraldyczne obok dziejów miast i poszczególnych ośrodków kościelnych, czasy najdawniejsze, wiek XII i XIII, stulecie XVI obok zwłaszcza mocno interesującego go w czasach ostatnich w. XIX. Pod pseudonimem W. Sońskiego wydał w Bytomiu „*Z przeszłości Śląska*” 1895, I, 1899, II szereg szkiców upowszechniających wiadomości o tej prastarej dzielnicy piastowskiej. W czasach ostatnich już za pobytu w Poznaniu, gdzie rozwinął energiczną działalność, jako radny miejski, wiceprezes T-wa Przyjaciół nauk, członek dyrekcji T-wa im. Marcinkowskiego, współzałożyciel i współredaktor *Przeglądu Wielkopolskiego*, 1911 — 4,